

POSTANOWIENIE

Dnia 13 września 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner

SSA Władysław Pawlak (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku K. K.

przy uczestnictwie K. Kr. i M.P. o podział majątku wspólnego i dział spadku po M.K.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 września 2012 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki postępowania K. Kr. od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 9 czerwca 2011 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie w punkcie pierwszym i trzecim i w tym zakresie sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni K. K. w postępowaniu przed Sądem Rejonowym domagała się przeprowadzenia podziału majątku wspólnego jej i zmarłego M. K. oraz działu spadku po nim, w ten sposób aby wchodzące w skład majątku wspólnego własnościowe spółdzielcze prawa do lokali mieszkalnych położonych przy ul. N. 67/9 i do lokalu mieszkalnego przy ul. S. 52/2 oraz prawa do garaży murowanych położonych przy ul. N.88 i D. 68 przypadły wyłącznie jej, przy zaliczeniu na poczet schedy spadkowej darowizn uczynionych przez spadkodawcę na rzecz uczestniczki K. Kr. w kwocie 490 172,31 zł, a na rzecz uczestniczki M. P. w kwocie 100 000 zł.

Uczestniczka K. Kr. wniosła o przyznanie na jej wyłączną własność prawa do lokalu mieszkalnego przy ul. N. 67 oraz garażu przy ul. D. z zasądzeniem ewentualnych dopłat oraz rozliczenia długów spadkowych. Odnośnie do darowizny uczynionej na jej rzecz przez spadkodawcę podniosła, iż przedmiotem tej umowy była wprawdzie kwota pieniężna, ale jedynie w wysokości 100 000 zł, która jednak nie podlega zaliczeniu na poczet jej schedy spadkowej, gdyż była dokonana ze zwolnieniem jej z tego obowiązku.

Uczestniczka M. P. wniosła o zaliczenie na poczet schedy spadkowej darowizny uczynionej przez spadkodawcę na jej rzecz w kwocie 100 000 zł oraz na rzecz uczestniczki K. Kr. w kwocie 404 713,55 zł, a następnie o podział masy spadkowej według nabytych udziałów.

Postanowieniem z dnia 23 lutego 2011 r. Sąd Rejonowy ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawczyni i zmarłego M. K. wchodzi: spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego położonego przy ul. S. 52/12, należące do zasobów Spółdzielni Mieszkaniowej „M.” wraz z wkładem budowlanym o wartości 120 000 zł; spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu użytkowego-garażu murowanego nr 88, położonego przy ul. N. o wartości 11 600 zł; samochód osobowy Yugo Koral, rok prod. 1998 r., bez wartości oraz kwota 20 270,50 zł zgromadzona na rachunku oszczędnościowym w ING Banku Śląskim S.A. należącym do wnioskodawczyni, natomiast w skład spadku po M. K. wchodzi udział w wymienionych wyżej składnikach majątkowych w $\frac{1}{2}$ części, a ponadto spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego położonego przy ul. N. 67/9, należące do zasobów spółdzielni Mieszkaniowej „M.” wraz z wkładem

budowlanym o wartości 90 000 zł; spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu użytkowego – garażu murowanego nr 64, położonego przy ul. D. o wartości 12 150 zł; kwota 2 409 zł jako nadpłata w podatku dochodowym za 2007 r. Wartość majątku wspólnego ustalił na kwotę 151 870,50 zł, a majątku spadkowego na kwotę 180 494,25 zł. Zaliczył uczestniczkom na poczet schedy spadkowej otrzymane od spadkodawcy darowizny, tj. w przypadku uczestniczki M. P. w kwocie 100 000 zł, a uczestniczki K. Kr. w łącznej kwocie 273 676,26 zł. W wyniku podziału majątku wspólnego wnioskodawczyni i zmarłego M. K. oraz działu spadku po M. K. przyznał na wyłączną własność wnioskodawczyni wszystkie wyżej opisane składniki majątkowe bez spłat, nakazując uczestniczkę K. Kr. wydanie wnioskodawczyni lokalu mieszkalnego przy ul. N. 67/9, obu garaży oraz samochodu. Umorzył postępowanie wywołane pozwem wnioskodawczyni przeciwko uczestniczce K. Kr. o zapłatę kwotę 29 900,48 zł.

W uzasadnieniu ustalił, iż ze związku małżeńskiego wnioskodawczyni i zmarłego M. K. pochodzą dwie córki – uczestniczki niniejszego postępowania. Małżonkowie wraz z córkami wspólnie mieszkali do 1994 r., kiedy to spadkodawca z córką K. Kr. wyprowadzili się. Rodzina utrzymywała ze sobą kontakty, a M. K. przyczyniał się finansowo do utrzymania każdej z córek oraz pomagał finansowo wnioskodawczyni. Od czasu do czasu małżonkowie wyjeżdżali na wspólne wczasy, spędzali ze sobą święta, a po usamodzielnieniu się córek i założeniu przez nie własnych rodzin odwiedzali je wspólnie.

Od 1 czerwca 1990 r. do dnia śmierci M. K. prowadził działalność gospodarczą pod firmą Zakład Instalacji i Konserwacji Anten. W początkowym okresie działalność ta była finansowana z oszczędności oraz pożyczek znajomych, gdyż przynosiła straty. Z czasem sytuacja się ustabilizowała i prowadzone przedsiębiorstwo zaczęło przynosić dochody. W 2001 r. małżonkowie zakupili własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego przy ul. S. 52/12, który zajęła wnioskodawczyni. Nabyli też prawo do garażu zlokalizowanego przy ul. N. W 2001 r. spadkodawca nabył wyłącznie na swoje nazwisko spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu przy ul. 67/9 oraz do garażu przy ul. D. W aktach notarialnych dotyczących transakcji tych praw złożył oświadczenie, iż nabywa je ze środków pochodzących z jego majątku odrębnego i ze skutkiem do tego majątku.

Dnia 4 stycznia 2007 r. spadkodawca i uczestniczka K. Kr. zawarli umowę spółki cywilnej pod nazwą Zakład Instalacji i Konserwacji Anten, z tym że udział uczestniczki wyniósł 99%, a M. K. 1%, w takich też proporcjach miał być dzielony zysk. W dniu 29 marca 2007 r. spadkodawca zbył środki trwałe swojego przedsiębiorstwa za kwotę 647 000 zł. W 2007 r. zawarł z TU Allianz Życie Polska S.A. w Warszawie umowy ubezpieczenia, na podstawie których uposażył wnioskodawczynię, córki oraz męża córki K.

W 2007 r. M. K. dokonał na rzecz córek darowizn. Mianowicie na rzecz córki M.P. w kwocie 100 000 zł, natomiast na rzecz córki K. Kr. w kwotach 120 000 zł z przeznaczeniem na zakup domu, 16 000 zł na pokrycie kosztów sporządzenia aktu notarialnego dotyczącego domu przez nią nabywanego, 15 000 zł na remont dachu jej domu, 66 808,12 zł na zakup samochodu, 3 203, 23 zł na sfinansowanie polisy ubezpieczeniowej tego samochodu oraz 34 160,96 zł, 14 317,77 i 4 186,18 zł - łącznie 273 000 zł.

W 2007 r. spadkodawca zachorował na chorobę nowotworową, która doprowadziła do jego śmierci w styczniu 2008 r. W czasie choroby opiekę nad nim sprawowali: córki, żon, siostra oraz zięć K. K.

Postanowieniem z dnia 17 października 2008 r. Sąd Rejonowy stwierdził nabycie spadku po M. K. na rzecz wnioskodawczynie i córek po 1/3 części każda.

Sąd pierwszej instancji przyjął, iż wprowadzie lokal mieszkalny przy ul. N. oraz garaż przy ul. D. zostały nabyte w trakcie trwania małżeństwa, to jednak o ich przynależności do majątku odrębnego spadkodawcy decyduje okoliczność, iż w aktach notarialnych (mających walor dokumentu urzędowego) obejmujących transakcje dotyczącą tych lokali zawarł on oświadczenie, że prawa te nabywa ze środków pochodzących z jego majątku osobistego. Ze zgromadzonego materiału dowodowego nie wynika, aby spadkodawca nie mógł posiadać majątku odrębnego, z którego mogłyby pochodzić pieniądze na nabycie tych praw. Poza tym wnioskodawczynie w piśmie skierowanym do Spółdzielni Mieszkaniowej „M.” już po śmierci M. K. przyznała, iż mieszkanie przy ul. N. została nabyte na jego wyłączną własność.

Sąd Rejonowy uznał, iż darowizna kwoty 250 000 zł na rzecz uczestniczki K. Kr. na zakup domu nie miała miejsca. Przekazane bowiem przez spadkodawcę

przelewem na rachunek bankowy tej uczestniczki środki pieniężne zostały zwrócone przelewem zł. „zwrot pożyczki”. Poza tym zakup domu przez uczestniczkę został częściowo sfinansowany kredytem bankowym.

Rozliczając dokonane na rzecz uczestniczek darowizny w kwotach odpowiednio 100 000 zł i 273 000 zł Sąd pierwszej instancji po ich doliczeniu do wartości majątku spadkowego wynoszącego 180 494,25 zł, wyjaśnił, że każda z uczestniczek otrzymała darowiznę przekraczającą ich udziały spadkowe. W konsekwencji wszystkie składniki majątkowe wchodzące w skład spadku po M. K. i w skład majątku wspólnego jego i wnioskodawczyni winny jej przypaść zgodnie z żądaniem wniosku.

W apelacji wnioskodawczyni zarzuciła: naruszenie art. 233 k.p.c. poprzez dokonanie dowolnej oceny dowodów i w efekcie nie zaliczenie do majątku wspólnego jej i spadkodawcy przekazanej przez niego na rzecz uczestniczki K. Kr. kwoty 250 000 zł; naruszenie art. 31 § 1 i 2 k.r.o., art. 33 k.r.o., art. 888 § 1 k.c., art. 37 § 1 pkt § 2 i 4 k.r.o. poprzez błędne przyjęcie, iż spadkodawca nabył prawo do lokalu mieszkalnego przy ul. N. i garażu przy ul. D. z majątku odrębnego, podczas gdy nabycie to nastąpiło ze środków pochodzących z majątku wspólnego, a ponadto poprzez błędne przyjęcie, że kwota 273 673,26 zł przekazana przez spadkodawcę na rzecz uczestniczki K. Kr. - stanowiła darowiznę w sytuacji, gdy wnioskodawczyni nie wyraziła zgody na jej dokonanie.

W związku z powyższym domagała się zmiany postanowienia Sądu pierwszej instancji poprzez zaliczenie do majątku wspólnego także wymienionych wyżej lokalu mieszkalnego i garażu oraz kwot 250 000 zł i 273 000 zł., a w konsekwencji o zasądzenie od uczestniczki K. Kr. na jej rzecz 2/3 z kwot 250 000 i 273 000 tj. kwoty 349 117,50 zł

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy uwzględniając częściowo apelację zmienił postanowienie Sądu Rejonowego i zaliczył do majątku wspólnego prawo do lokalu mieszkalnego przy ul. N. i garażu przy ul. D., a także kwotę 1 926,79 zł zgromadzoną na rachunku oszczędnościowo - rozliczeniowym w ING Banku Śląskim S.A. Ustalił, że wartość majątku wspólnego wyniosła 255 947,29 zł, a majątku spadkowego - 127 973,64 zł Zasądził od uczestniczki K. Kr. na rzecz wnioskodawczyni kwotę 209 689,44 zł płatną w terminie 6 miesięcy od

prawomocności orzeczenia, z ustawowymi odsetkami w przypadku opóźnienia w jej płatności. Oddalił apelację w pozostałym zakresie i zasądził od uczestniczki K. Kr. na rzecz wnioskodawczynie kwotę 750 zł tytułem kosztów postępowania.

W uzasadnieniu wskazał, że na gruncie - obowiązującego w czasie, kiedy miały miejsce sporne transakcje - art. 32 k.r.o. (do którego treści nawiązuje aktualne brzmienie art. 31 k.r.o.) zarówno judykatura jak i doktryna prawnicza konstruowały domniemanie faktyczne przynależności do majątku wspólnego praw nabywanych jedynie przez jednego z małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej. W związku z tym na stronie zaprzeczającej, że tak nabyte prawo stanowi składnik majątku wspólnego, spoczywa ciężar udowodnienia, iż prawo to przynależy do majątku osobistego jednego z małżonków. W niniejszej sprawie uczestniczka K. Kr. wbrew wynikającemu z art. 6 k.c. obowiązкови nie wykazała, aby prawa do spornego lokalu mieszkalnego i garażu spadkodawca nabył ze środków stanowiących jego majątek osobisty. Poza tym Sąd drugiej instancji, czyniąc ustalenia w zakresie składu majątku wspólnego i spadkowego uznał, iż podziałem nie może być objęta kwota 2 409 zł z tytułu nadpłaty podatku dochodowego za 2007 r., skoro spadkodawca nie dokonał rocznego rozliczenia.

Sąd Okręgowy podzielił zarzut apelacji nieważności umowy darowizny uczynionej przez spadkodawcę na rzecz uczestniczki K. Kr. w łącznej kwocie 273 000 zł, a to z uwagi na brak wymaganej przez przepis art. 37 § 1 pkt 4 k.r.o. zgody wnioskodawczynie. Z uwagi jednak na to, iż kwota ta z racji jej bezprawnego przekazania przez spadkodawcę w chwili ustania jego wspólności majątkowej z wnioskodawczynią i otwarcia po nim spadku nie istniała, lecz powiększyła aktywa majątkowe uczestniczki K. Kr., należało ją przy podziale majątku wspólnego i działu spadku rachunkowo uwzględnić. Mianowicie, jeśli wartość spadku po M.K. wyniosła 127 973,64 zł, to uwzględniając stosownie do art. 1042 k.c. darowiznę na rzecz M. P. w kwocie 100 000 zł, udziały spadkowe wnioskodawczynie i uczestniczek wyniosły po 75 991,21 zł ($127\,973,64 + 100\,000 = 227\,973,64 : 3$). Zważywszy na treść art. 1040 k.c., przy dziale spadku nie uczestniczy uczestniczka M. P. nie uwzględnia się uczynionej przez spadkodawcę na jej rzecz darowizny, gdyż jej wartość przekracza wartość należnego jej udziału spadkowego. Zatem przy rozliczeniach z tytułu działu spadku Sąd Okręgowy uwzględnił wnioskodawczynię i

uczestniczkę K. Kr. i ustalił ich schedy spadkowe na kwoty po 63 986,82 zł (127 973,64 : 2). Mając na uwadze okoliczność, że uczestniczka bezprawnie uzyskała kwotę 273 676 zł, konieczne było pomniejszenie tej kwoty o wskazaną wartość jej udziału spadkowego tj. 63 986,82 zł, co ostatecznie dało kwotę 209 689,44 zł zasądzoną od niej na rzecz wnioskodawczyni.

W ocenie Sądu drugiej instancji nie było podstaw prawnych do objęcia rozliczeniem kwoty 250 000 zł przelanej w 2007 r. przez spadkodawcę na konto TU Allianz Życie Polska S.A. w Warszawie z uposażeniem męża uczestniczki K. Kr. **Jakkolwiek czynność zawarcia umowy ubezpieczenia** została dokonana bez zgody wnioskodawczyni, to jednak, w przeciwieństwie do bezskutecznej umowy darowizny kwoty 273 676,26 zł, brak tej zgody nie miał znaczenia, ponieważ art. 37 § 1 k.r.o. na zawarcie takiej umowy zgody współmałżonka nie wymaga.

W skardze kasacyjnej opartej na obu ustawowych podstawach przewidzianych w art. 398³ § 1 k.p.c., uczestniczka K. Kr. zaskarżając powyższe postanowienie w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy orzekł reformatoryjne i w odniesieniu do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania odwoławczego, wniosła o jego uchylenie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W ramach pierwszej podstawy zarzuciła naruszenie: art. 38 k.r.o. w zw. z art. 7 k.c. poprzez ich niezastosowanie, w sytuacji gdy Sąd drugiej instancji zakwestionował na podstawie art. 37 § 2 k.r.o. skuteczność darowizn na kwotę 273 676,26 zł, uczynionych przez spadkodawcę na rzecz uczestniczki K. Kr. bez zgody wnioskodawczyni i nie zaliczył ich na poczet schedy spadkowej, jednak z uwagi na istnienie dobrej wiary po stronie obdarowanej uczestniczki winien był zastosować przepis art. 38 k.r.o., chroniący osoby, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzenia prawem; art. 169 § 1 k.c. w zw. z art. 38 k.r.o., poprzez ich niezastosowanie w sytuacji, gdy spadkodawca dokonując darowizn na rzecz uczestniczki, wydał jej środki pieniężne w łącznej kwocie 273 676,26 zł, a uczestniczka przyjmując darowiznę pozostawała w dobrej wierze; art. 31 § 1 k.r.o. (na wypadek nie podzielenia zarzutu naruszenia art. 38 k.r.o. w zw. z art. 169 § 1 k.c.) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i błędną wykładnię, polegającą na nie zaliczeniu do majątku wspólnego wnioskodawczyni i spadkodawcy wierzytelności o zwrot przedmiotu nieważnej

umowy, tj. wierzytelności w wysokości 273 676,26 zł z tytułu zwrotu wartości darowizn poczynionych przez spadkodawcę na rzecz uczestniczki K. Kr. W ramach drugiej podstawy zarzuciła naruszenie: art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez pominięcie w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia rozliczenia uznanych za bezskuteczne darowizn w wysokości 273 676,26 zł, co uniemożliwia kontrolę kasacyjną w zakresie podstaw materialno-prawnych orzeczenia; art. 321 § 1 k.p.c. polegające na zasądzeniu przez Sąd Okręgowy ponad żądanie, poprzez nakazanie uczestniczce zwrotu na rzecz wnioskodawczyni całej kwoty darowizny poczynionej z majątku wspólnego wnioskodawczyni i spadkodawcy, uznanej za nieważną, tj. 273 676,26 zł, pomniejszonej o wartość jej udziału spadkowego, w sytuacji gdy wnioskodawczyni we wnioskach apelacji wносиła o dokonanie podziału majątku wspólnego i wchodzącej do tego majątku kwoty 273 676,26 zł wyłącznie poprzez przyznanie na jej rzecz kwoty odpowiadającej udziałowi w wysokości 2/3.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

1. W postępowaniu o podział majątku wspólnego i dział spadku sąd z urzędu ustala skład i wartość majątku ulegającego podziałowi (art. 684 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. i art. 689 k.p.c.). Rozstrzyga również spory między uczestnikami postępowania o to, czy określony przedmiot majątkowy należy do majątku wspólnego, czy spadku (art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.), w tym spór o ważność umowy darowizny uczynionej przez zmarłego małżonka na rzecz jednego z jego spadkobierców. Po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o podziale majątku wspólnego i dziale spadku uczestnik postępowania nie może już dochodzić tego rodzaju roszczeń (art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 § 3 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c.).

Wnioskodawczyni w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji żądała zaliczenia na poczet schedy spadkowej uczestniczki K. Kr., dokonanej na jej rzecz przez spadkodawcę spornej darowizny środków pieniężnych w łącznej kwocie 273 000 zł, pochodzących z majątku wspólnego jej i spadkodawcy - jakkolwiek podnosiła, że nie wyrażała zgody na tą czynność prawną. W konsekwencji, z uwagi na fakt, że wartość darowizny przekraczała wartość udziału spadkowego tej uczestniczki, wniosła o przyznanie na jej rzecz wchodzących w

skład majątku wspólnego i spadku po zmarłym mężu opisanych wyżej dwóch lokali mieszkalnych i dwóch garaży. Przy takiej konstrukcji roszczenia i z uwagi na podaną przez wnioskodawczynię wartość majątku spadkowego, nie wchodziła w rachubę kwestia spłat czy dopłat.

Stanowisko swe w kwestii spornej darowizny zmieniała w apelacji, podnosząc zarzut nieważności tej umowy, z uwagi na braku jej – jako współmałżonki - zgody wymaganej przez przepis art. 37 § 1 pkt 4 k.r.o. W związku z tym domagała się zasądzenia na swoją rzecz od uczestniczki K. Kr. 2/3 z kwoty darowanej.

Ze względu jednak na wskazane rygory postępowania o podział majątku wspólnego i dział spadku przewidziane powołanymi wyżej przepisami art. 684 k.p.c., art. 685 k.p.c., art. 688 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. i art. 618 § 3 k.p.c., wyrażony w art. 383 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. zakaz rozszerzania żądania wniosku czy występowania z nowymi roszczeniami właściwymi dla tego rodzaju spraw, w postępowaniu apelacyjnym ma ograniczone zastosowanie.

W tej sytuacji podniesienie przez wnioskodawczynię w postępowaniu apelacyjnym zarzutu nieważności spornej umowy darowizny i w efekcie żądanie rozliczenia stanowiącej jej przedmiot kwoty, z procesowego punktu widzenia było dopuszczalne. Zmiana stanowiska dopiero na tym etapie spowodowała, że po raz pierwszy była oceniana przez Sąd drugiej instancji kwestia ważności darowizny w łącznej kwocie 273 000 zł, aczkolwiek – jak wspomniano - wnioskodawczyni konsekwentnie od początku postępowania wskazywała na brak swej zgody na zawarcie tej umowy. Uczestniczka K. Kr. temu twierdzeniu wnioskodawczyni nie przeczyła.

Sąd drugiej instancji w granicach zaskarżenia jako rozpoznający ponownie sprawę pod względem merytorycznym stosuje prawo materialne, niezależnie od powoływania się na nie przez strony. Zważywszy na etap postępowania, na którym doszło do zmiany stanowiska przez wnioskodawczynię, która to zmiana miała wpływ na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy, Sąd drugiej instancji winien był dokonać analizy stanu faktycznego pod kątem przepisu art. 38 k.r.o., tj. czy uczestniczka K. Kr. podlega przewidzianej tym przepisem ochronie, a jeśli tak to w jakim zakresie - przy zastosowaniu instytucji rozkładu ciężaru dowodu. Zwrócić

uwagę trzeba, iż w postępowaniu przed Sądem Rejonowym wnioskodawczyni wskazując na brak swej zgody na dokonanie spornej darowizny, co powodowało jedynie jej bezskuteczność zawieszoną, domagała się zaliczenia wartości tej darowizny na poczet schedy spadkowej uczestniczki K. Kr. Po drugie, z zawartych we wniosku o podział majątku i dział spadku twierdzeń wnioskodawczyni wynika, iż spadkodawca poinformował ją o darowiznach na rzecz córek po 100 000 zł z przeznaczeniem na zakup domu (k. 7). Umowa darowizny kwoty 100 000 zł na rzecz uczestniczki M. P. została przez wnioskodawczynię potwierdzona na piśmie. Podniesienie przez wnioskodawczynię zarzutu nieważności spornej umowy darowizny oznacza jednocześnie, że dała ona wyraz temu, iż umowy tej nie potwierdzi.

Zgodnie z art. 38 k.r.o., jeżeli na podstawie czynności prawnej dokonanej przez jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego osoba trzecia nabywa prawo, stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie osób, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzania prawem. Stosownie do art. 169 § 1 k.c., jeżeli osoba nieuprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą (dotyczy to także pieniędzy – co wynika z § 2) zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działał w złej wierze.

2. Sąd drugiej instancji, stwierdzając nieważność spornej umowy darowizny nie zaliczył do majątku wspólnego i spadku wierzytelności z tytułu zwrotu kwoty stanowiącej przedmiot tej umowy, czym naruszył art. 31 § 1 k.r.o., a w konsekwencji dokonał błędnych rozliczeń. Zawarcie umowy przez jednego małżonka bez wymaganej zgody drugiego z nich powoduje bezskuteczność zawieszoną takiej umowy (art. 37 § 2 i 3 k.r.o. w zw. z art. 63 § 1 k.c.). Odmowa potwierdzenia umowy przez współmałżonka przekształca tą sankcję wadliwej umowy w nieważność bezwzględną, co oznacza, że umowa taka jest nieważna ze skutkiem *ex tunc*. W sytuacji, gdy przedmiotem bezwzględnie nieważnej umowy darowizny uczynionej przez spadkodawcę na rzecz jednego ze swych spadkobierców - uczestnika postępowania o podział majątku wspólnego i dział spadku jest kwota pieniężna, w skład majątku wspólnego wchodzi wierzytelność z tytułu zwrotu kwoty, stanowiącej przedmiot nieważnej umowy darowizny. Konsekwentnie więc w związku z treścią art. 43 § 1 k.r.o. w skład spadku wchodzi połowa tej kwoty. Dokonując rozliczeń, Sąd

Okręgowy winien był do ustalonej wartości majątku wspólnego dodać wierzytelność w kwocie 273 000 zł, a do ustalonej wartości masy spadkowej po M.K. połowę z powyższej kwoty. Dopiero do tak ustalonej wartości spadku należało dodać wartość darowizny uczynionej na rzecz uczestniczki M. P., po czym określić wysokość sched spadkowych wnioskodawczynie i każdej z uczestniczek (art. 1039 § 1 k.c. w zw. z art. 1042 § 1 k.c.), zaliczając im następnie na poczet tych sched wartość przyznanych w wyniku działu spadku składników majątkowych (jak w przypadku wnioskodawczynie, udziały w lokalach mieszkalnych i garażach oraz w kwocie zgromadzonej na rachunku bankowym w ING Banku Śląskim S.A. przez wnioskodawczynię), wartość darowizny (jak w przypadku uczestniczki M. P.), a w przypadku uczestniczki K. Kr. zaliczeniu podlega uzyskana w wyniku nieważnej umowy darowizny kwota pieniężna. Z uwagi na charakter przedmiotu darowizny, jakim były środki pieniężne oznaczone rodzajowo, a spór w kwestii ważności toczy się między uczestnikami postępowania o podział majątku wspólnego i działu spadku nie zachodzi potrzeba orzekania o przyznaniu wierzytelności z tytułu zwrotu przedmiotu nieważnej umowy darowizny. Natomiast powstałe - w wyniku rozliczenia tej wierzytelności jako składnika majątku wspólnego i działu spadku - różnice podlegają wyrównaniu ramach takiego postępowania w formie dopłat.

Sąd Okręgowy nie wliczając wartości przedmiotu nieważnej umowy darowizny do majątku wspólnego i spadku stanowiącej wierzytelność w stosunku do uczestniczki K.Kr. , a rozliczając ją odrębnie między wnioskodawczynią oraz tą uczestniczkę, poprzez pomniejszenie kwoty stanowiącej równowartość nieważnej darowizny o kwotę wyliczonego udziału spadkowego tej uczestniczki, z pominięciem jednak jej udziału spadkowego w kwocie 273 000 zł, znacząco zawyżył wysokość spłaty należnej wnioskodawczynie.

3. Skarżąca słusznie zarzuciła, że zaprezentowany przez Sąd Okręgowy sposób wyliczenia doprowadził także do naruszenia art. 321 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c. (*ne eat iudex ultra petita partium*). We wnioskach apelacji, wnioskodawczynie domagała się zasądzenia od uczestniczki K. Kr. 2/3 z kwot 273 000 i 250 000 zł (co do tej ostatniej kwoty Sąd Okręgowy uznał, iż nie podlega rozliczeniu, co przy braku zaskarżenia skargą kasacyjną nie może być ona brana pod uwagę). Tymczasem zasądzona przez Sąd drugiej instancji kwota jest wyższa od 2/3 kwoty

273 000 zł. W uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia Sąd drugiej instancji nie wskazał podstawy prawnej zasądzenia 209 689,44 zł, co czyni zasadnym zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c.

4. Wnioskodawczyni zakresem zaskarżenia skargą kasacyjną objęła całe reformatoryjne orzeczenie Sądu drugiej instancji (pkt I). Wprawdzie zarzuty skargi mają węższy zakres, jednakże z uwagi na niewydanie przez Sąd Okręgowy postanowienia wstępnego lub częściowego, nie było możliwe jedynie częściowe w tej materii orzeczenie kasatoryjne. Postępowanie o podział majątku wspólnego i dział spadku ma charakter kompleksowy i cechuje je swoista integralność obejmująca ustalenie składu i wartości majątku podlegającego podziałowi, przyznanie składników majątkowych z określeniem w razie potrzeby wysokości spłat lub dopłat. W niniejszej sprawie od rozstrzygnięcia podniesionego przez wnioskodawczynię zarzutu nieważności umowy darowizny, w kontekście zarzutu uczestniczki K. Kr. powołującej się na ochronę przewidzianą art. 38 k.r.o., zależy skład i wartość majątku wspólnego i spadku, co w dalszej kolejności ma wpływ na orzeczenie w kwestii dopłat tak co do samej zasady jak i wysokości.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy w pierwszej kolejności rozważy i zanalizuje możliwość zastosowanie ochrony uczestniczki K.Kr. z punktu widzenia treści przepisu art. 38 k.r.o. W razie uznania obrony uczestniczki za bezzasadną, konieczne stanie się wyliczenie należnej wnioskodawczyni dopłaty przy uwzględnieniu uwag zawartych w pkt 2.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie 386¹⁵ § 1 k.p.c.